

BAYBURT İLİNDE 15-44 YAŞ ARASI EVLİ KADINLARDAKİ AİLE PLANLAMASI

Dr. Serhat ÖZTÜRK^{xx}
Dr. Talat EZMECİ
Dr. Asuman GÜRAKSIN^x
Uz. Hem. Nazlı HACIALİOĞLU^{xxx}
Dr. Arif ÖZEL ^{xxxx}

ÖZET :

Araştırma Bayburt ilinde 15-44 yaş arasındaki evli 513 kadına yüz yüze anket uygulanarak gerçekleştirilmiştir.

Anket uygulanan kadınların; yüzde 38.0 i 20-24 yaş arasında, yüzde 25.9 u okur-yazar değil, yüzde 44.1 i çekirdek aileye sahip, yüzde 30.0 unun yaşayan çocuk sayısı 4 veya daha fazla, yüzde 21.6 sinin yaşamlarında en az bir kez düşük yaptığı tesbit edilmiştir. Kadınların; % 43.1 inin 4 veya daha fazla sayıda gebe kaldığı, yüzde 71.3 unun ilk evlilik yaşının 19 yaş veya daha altı olduğu, yüzde 47.2 sinde son iki gebelikleri arasındaki sürenin 24 aydan az olduğu, yüzde 34.7 sinin aile planlaması yöntemi uygulamadıkları tesbit edilmiştir.

Yerleşim birimi, aile yapısı ve eğitim düzeyi ile aile planlaması uygulama durumu arasındaki ilişkiler istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Yine eğitim düzeyi ile toplam gebelik sayısı arasındaki ilişki de önemli olarak saptanmıştır.

GİRİŞ

Dünyamızda çözüm bekleyen önemli sorunlardan biri hayat standardını yükseltmek, böylece insan sağlığını daha mükemmel bir düzeye erdirmektir.

Tibbin ilerlemesi ile birlikte, ölümler önemli ölçüde azalmış, doğum hızında buna paralel düşüşün sağlanamaması sonucu Dünya'da hızlı bir nüfus artışı meydana gelmiştir. Nüfusun hızlı artışı konut, eğitim ve sağlık gibi çözümü zor ve pahalı problemleri beraberinde getirmektedir.

Doğum hızının yüksek olması özellikle anne ve çocuk sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadır. Ayrıca az gelişmiş ülkelerde yetersiz beslenmeye ve

x Atatürk Üni. Tıp Fak. Halk Sağlığı Anabilim Dalı Arş. Gör.

xx Atatürk Üni. Tıp Fak. Halk Sağlığı Anabilim Dalı Öğr. Üyesi Yrd. Doç.

xxx Atatürk Üni. Tıp Fak. Halk Sağlığı Anabilim Dalı Uz. Hemşiresi

xxxx Atatürk Üni. Tıp Fak. Halk Sağlığı Anabilim Dalı Başk. Prof. Dr.

buna bağılı olarak çeşitli toplum sağığı sorunlarına neden olmaktadır (1).

Çağımızda günlük yaşamın zorlukları kişileri ailelerindeki birey sayısını planlamaya zorlamaktadır. Bu ise anne ve babanın doğuma geçici veya kalıcı bir süre için ara vermesini sağlayacak gebeliğı önleyici yöntemlerin uygulanması ile mümkündür.

Sık doğumlar gerek anne, gerekse çocuk sağığını olumsuz yönde etkilemektedir. kontraseptif metodları bilmeyen kadınlar istenmeyen gebeliklerini sonlandırmak için sıklıkla ilkel ve tehlikeli metodlara başvurmakta, sonuçta hayatları tehlikeye düşmektedir (2,3,4).

Anne yaşının 18 den küçük veya 35 den büyük olduğı gebeliklerde kanama ve hipertansiyon gibi komplikasyonlara sık rastlanılmaktadır. İki gebelik arası sürenin iki yıldan az olması, bebekte düşük doğum ağırlığına, yetersiz bakım ve beslenme sorunlarına yol açmakta, ayrıca anne sağığına da zarar vermektedir. Gebelik sayısının artması çocuğun zeka seviyesini düşürmekte ayrıca fiziksel gelişme geriliğine yol açmaktadır (1,5).

İstenmeyen gebeliklere bağılı doğumlar aile sevgisinden yoksun kalmış, ruhsal bakımdan hırplanmış çocuk sayısının toplumda artmasına neden olmaktadır.

Annenin çocuk üzerindeki etkisi fazladır. Anne intrauterin hayattan itibaren çocuğun bedensel ve ruhsal yönden gelişmesini etkilemektedir. Bu nedenle annenin sağığının korunması aile ve toplum sağığı yönünden çok gereklidir. Ülkemizde anne sağığını tehdit eden sorunların başında, istenmeyen gebelikleri sonlandırmak için başvurulmuş tehlikeli yöntemler ve riskli gebeliklere bağılı sağılık problemleri gelmektedir.

Doğum sayısının artması ve doğum aralığının kısalması halinde doğan çocukların yaşama şansının azaldığı, hastalıklara yakalanma ihtimallerinin arttığı saptanmıştır (3,6).

Aile planlaması hizmetleri ailelerin riskli gebeliklerden sakınmalarını amaçlamakta, annenin ve doğacak bebeğın sağığını daha üst düzeyde tutmayı hedeflemektedir. Aile planlamasının amacı ailelerin istedikleri zaman, istedikleri kadar çocuk sahibi olabilmelerini sağlamaktadır (1).

Yeni illerimizden olan Bayburt'ta 15-44 yaş arası evli kadınların aile planlaması uygulama durumlarını, bu uygulamaya etki eden faktörleri tesbit etmek ve aile planlaması hizmetlerine ışık tutacak verileri elde etmek amacıyla bu çalışma planlanıp, uygulanmıştır.

MATERYAL VE METOD

Araştırma 1 Mayıs 1991-31 Ağustos 1991 tarihleri arasında Bayburt ilinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini Bayburt ili sınırları dahilinde yaşayan 15-44 yaş arası evli kadınlar oluşturmaktadır.

Çalışmamızda; Bayburt ili Sağlık ocağı bulunan birimler, sağlık evi bulunan birimler ve diğer yerleşim birimleri olmak üzere üç gruba ayrıldıktan sonra her bir gruptan yüzde 20 nisbetinde, rastgele örnekleme yöntemi ile toplam 42 yerleşim birimi seçilmiştir. Bu yerleşim yerlerine ait ETF kartlarından yüzde 10 nisbetinde rastgele örnekleme ile toplam 461 ETF kartı seçilip, bu kartlarda kayıtlı 15-44 yaş arasındaki 527 evli kadın örneklememizi oluşturmuştur. Bu kadınların 513 üne ulaşılp, tarafımızdan yüzyüze anket uygulanmıştır.

Veriler toplandıktan sonra hata kontrolleri yapılmıştır. Daha sonra kişisel bilgisayara yüklenerek, tablolar oluşturulmuştur. Bu tablolara "Kikare" (X^2) testi uygulanarak istatistiksel değerlendirmeler yapılmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılan kadınların yaş gruplarına göre dağılımları tablo 1 de verilmiştir.

Tablo: 1- Araştırma Kapsamına Giren Kadınların Yaş Gruplarına Göre Dağılımları

Yaş Grupları	Sayı	Yüzde
19 yaş ve altı	26	5.1
20-24 yaş	195	38.0
25-29 yaş	148	28.8
30-34 yaş	75	14.6
35-39 yaş	45	8.8
40 yaş ve üstü	24	4.7
Toplam	513	100.0

Kadınların yaş ortalaması 27.3 olarak tesbit edilmiştir.

Anket uygulanan kadınların yaşayan çocuk sayılarına göre dağılımları tablo 2 de gösterilmiştir.

Tablo: 2- Araştırmaya Katılan Kadınların Yaşayan Çocuk Sayılarına Göre Dağılımları

Yaşayan Çocuk sayısı	Sayı	Yüzde
0	7	1.4
1	121	23.6
2	133	25.9
3	98	19.1
4+	154	30.0
Toplam	513	100.0

Anket uygulanan kadınların yaptıkları toplam düşük sayılarına göre dağılımları tablo 3 de verilmiştir.

Tablo: 3- Araştırmaya Katılan Kadınların Yaptıkları Toplam Düşük Sayılarına Göre Dağılımları

Toplam düşük sayısı	Sayı	Yüzde
0	402	78.4
1	69	13.4
2	24	4.7
3+	18	3.5
Toplam	513	100.0

Araştırmada tesbit edilen diğer bazı önemli bulgular aşağıda maddeler halinde sunulmuştur.

a. Anket uygulanan kadınların yüzde 25.9 u okur-yazar değildir. Ortaokul ve daha üst düzeyde eğitimlilerin oranı yüzde 4.3 dür.

b. Araştırmaya katılan kadınların yüzde 44.4 ünün oturduğu yerde sağlık ocağı, yüzde 30.6 sının yerleşim biriminde sağlık evi mevcuttur. Kadınların yüzde 25.0 inin yerleşim biriminde hiçbir sağlık tesisi bulunmamaktadır.

c. Anket uygulanan kadınların yüzde 43.1 inin toplam gebelik sayısı dört veya daha fazladır. kadınların yüzde 19.9 unun toplam gebelik sayısı ise bir veya daha azdır.

d. Araştırmaya katılan kadınların yüzde 34.7 si hiç bir aile planlaması yöntemi uygulamamaktadır. Aile planlaması yöntemi uygulayan kadınların yüzde 35.8 i etkili, yüzde 64.2 si ise etkisiz metod kullanmaktadır.

e. Anket uygulanan kadınların yüzde 74.1 inin istedikleri ideal çocuk sayısı 3 yada daha azdır.

f. Anket uygulanan kadınların yüzde 71.3 ünün ilk evlilik yaşı 19 veya daha küçük yaşlardır. 17 ve daha alt yaşta ilk evliliklerini yapan kadın oranı yüzde 37.8 dir.

g. Kadınların; yüzde 20.4 ünde son iki gebelik arası süre 12 aydan az, yüzde 26.8 inde ise 12-24 ay olarak bulunmuştur.

Kadınların yerleşim birimlerine göre aile planlaması uygulama durumları tablo 4 de gösterilmiştir.

Tablo: 4- Araştırmaya Katılan Kadınların Yerleşim Birimlerine Göre Aile Planlaması Uygulama Durumlarının Dağılımı

Yerleşim Birimi	Aile Planlaması Yöntemi Uygulama Durumu							
	Yöntem		Etkisiz		Etkili		Toplam	
	Uygulamayan Sayı	Yüzde	Yöntem Uy. Sayı	Yüzde	Yöntem Uy. Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Sağlık ocağı bulunan birim	81	35.5	69	30.3	78	34.2	228	100.0
Sağlık evi bulunan birim	46	35.9	27	21.1	55	43.0	128	100.0
Sağlık kurumu olmayan birim	51	32.5	24	15.3	82	52.2	157	100.0
Toplam	178	34.7	120	23.4	215	21.9	513	100.0

$$X^2 = 16.8 \quad P < 0.01$$

Kadınların eğitim düzeylerine göre aile planlaması uygulama durumları tablo 5 de gösterilmiştir.

Tablo: 5- Araştırmaya Katılan Kadınların Eğitim Düzeylerine Göre Aile Planlaması Kullanma Durumlarını Gösterir Dağılımı

Eğitim Düzeyi	Aile Planlaması Yöntemi Uygulama Durumu							
	Yöntem		Etkili Yöntem		Etkisiz Yöntem		Toplam	
	Uygulamayan Sayı	Yüzde	Uygulayan Sayı	Yüzde	Uygulayan Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Okur-yazar değil	53	39.9	29	21.8	51	38.3	133	100.0
Okur-yazar	123	34.4	81	22.6	154	43.0	358	100.0
Ortaokul ve üstü	2	9.0	10	45.5	10	45.5	22	100.0
Toplam	178	34.7	120	23.4	215	41.9	513	100.0

$$X^2 = 10.4 \quad P < 0.05$$

Kadınların aile planlaması uygulama durumlarının kadınların aile yapılarına göre dağılımları tablo 6 da verilmiştir.

Tablo: 6- Anket Uygulanan Kadınların Aile Yapısına Göre
Aile Planlaması Uygulama Durumlarının Dağılımı

Aile yapısı	Aile Planlaması Yöntemi Uygulama Durumu							
	Yöntem		Etkili Yöntem		Etkisiz yön.		Toplam	
	Uygulamayan		Uygulayan		Uygulayan			
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Çekirdek aile	63	27.9	66	29.2	97	42.9	226	100.0
Geleneksel aile	115	40.1	54	18.8	118	41.1	287	100.0
Toplam	178	34.7	120	23.4	215	41.9	513	100.0

$$X^2 = 11.3 \quad P < 0.01$$

Kadınların eğitim düzeylerine göre toplam gebelik sayıları tablo 7 de verilmiştir.

Tablo: 7- Araştırmaya Katılan Kadınların Eğitim Düzeylerine Göre Toplam Gebelik Sayılarının Dağılımı

Eğitim Düzeyi	Toplam Gebelik Sayısı								Toplam	
	0-1		2		3		4+			
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Okuryazar değil	12	9.0	19	14.3	10	7.5	92	69.2	133	100.0
Okur-yazar	81	22.6	86	24.0	62	17.3	129	36.1	358	100.0
Ortaokul ve üstü	9	40.9	11	50.0	2	9.1	—	—	22	100.0
Toplam	102	19.9	116	22.6	74	14.4	221	43.1	513	100.0

$$X^2 = 67.3 \quad P < 0.01$$

TARTIŞMA

1. Eğitim: Anket uygulanan kadınların yüzde 25.9 u okur-yazar değildir. Özel'in Erzurum'da yaptığı çalışmada kadınların yüzde 61.8 inin okur-yazar olmadığı tesbit edilmiştir (4).

Kutlu ve arkadaşlarının İstanbul Çabonçeşme'de yaptıkları çalışmada okur-yazar olmayan kadın oranı yüzde 30.3 olarak saptanmıştır (7).

DİE'nün 1985 yılı verilerinde ülke genelinde kadınların yüzde 31.8 inin okuryazar olmadıkları belirtilmiştir (8).

Bayburt ilinde okuryazar kadın oranının yüksek olduğu gözlenmiştir.

2. Yaşayan çocuk sayısı: Anket uygulanan kadınların yüzde 30.0 nun yaşayan çocuk sayısı 4 veya daha fazladır. Yaşayan çocuk sayısı ortalaması 3.1 dir.

Yapılan bir çalışmada ülke genelinde evli kadınların yaşayan çocuk sayısı 3 olarak bildirilmiştir (7). Bu rakam çalışmamızda bulduğumuz rakama çok yakındır.

3. Düşük sayısı: Anket uygulanan kadınların yüzde 21.6 sı en az bir düşük yapmıştır.

Akın'ın Ankara'da yaptığı bir çalışmada kadınların yüzde 36 sının en az bir kez düşük yaptığı saptanmıştır (4).

Güraksın'ın Erzurum kırsal bölgedeki çalışmasında kadınların yüzde 22 sinin en az bir düşük yaptığı belirtilmektedir (9).

Özel'in Erzurum'da yaptığı çalışmada bu rakam yüzde 38.9 olarak saptanmıştır (4).

Diğer araştırma bulgularına göre Bayburt ilindeki kadınların daha düşük oranda düşük yapığını söyleyebiliriz.

4. Araştırmaya katılan kadınların ortalama gebelik sayısı 3.8 dir. Kadınların yüzde 43.1 inin toplam gebelik sayısı 4 veya daha fazladır.

Kutlu ve arkadaşlarının çalışmasında ortalama gebelik sayısı 4.7 olarak saptanmıştır (7).

Öztürk'ün çalışmasında kadınların yüzde 54.0 ının toplam gebelik sayısının 5 ve daha üstü olduğu bulunmuştur (10).

5. Çalışmamızda kadınların yüzde 34.7 sinin hiçbir aile planlaması yöntemi uygulamadıkları saptanmıştır.

Öztürk'ün yaptığı bir çalışmada kadınların yüzde 43.0 unun hiç yöntem kullanmadıkları tesbit edilmiştir (10).

Özel'in Erzurum'da yaptığı çalışmada ise yöntem kullanmayan kadın yüzde 63.4 dür (4).

6. Anket uygulanan kadınların yüzde 71.3 ü ilk evliliklerini 19 yaş ve daha alt yaşlarda yapmışlardır.

Özel çalışmasında kadınların yüzde 62.8 inin 15-19 yaşlarında evlendiklerini tesbit etmiştir (4).

Kutlu ve arkadaşlarının çalışmasında ise bu oran yüzde 56.3 tür (7).

Bayburt ilinde kadınların çoğunluğunun erken yaşlarda evlendikleri görülmektedir.

7. Hiçbir sağlık örgütü bulunmayan köylerdeki kadınların yüzde 15.3 ü, etkili yöntem kullanmaktayken, sağlık ocağı bulunan birimlerdeki kadınların yüzde 30.3 ü etkili yöntem kullanmaktadır. Yerleşim birimi ile kadınların aile planlaması uygulama durumu arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur ($X^2 = 16.8$ $P<0.01$).

8. Okuryazar olmayan kadınların yüzde 21.8 i etkili yöntem kullanırken, ortaokul ve daha üst düzeyde eğitilmiş kadınların yüzde 45.5 i etkili yöntem kullanmaktadır. Eğitim düzeyi ile aile planlaması uygulama durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak önemli bulunmuştur ($X^2 = 10.4$ $P<0.05$).

9. Son iki gebelik arası süre 24 aydan az olan kadın oranı yüzde 47.2 dir.

(4) Özel'in kırsal alan çalışmasında bu rakam yüzde 83.4 olarak saptanmıştır.

Sadece bu rakama bakarak Bayburt ilindeki gebeliklerin en az yarısının riskli olduğunu söyleyebiliriz.

10. Çekirdek aileye sahip kadınların yüzde 29.2 si, geleneksel aileye sahip kadınların ise yüzde 18.8 i etkili aile planlaması yöntemi kullanmaktadır. Aile yapısı ile aile planlaması arasındaki ilişki önemli bulunmuştur ($X^2 = 11.3$ $P<0.01$).

11. 4 ve daha fazla sayıda gebe kadın oranı; okuryazar olmayan grupta yüzde 69.2 iken, okuryazarlarda yüzde 36.1 dir. Eğitim düzeyi ile toplam gebelik sayısı arasındaki ilişki çok anlamlı bulunmuştur. ($x^2 = 67.3$ $P<0.001$) anlamlı saptanmıştır ($X^2 = 67.3$ $P<0.001$).

SONUÇLAR

Bayburt ilinde yapılan bu çalışmada elde edilen sonuçları şöyle özetleyebiliriz.

1. Araştırma kapsamına giren kadınların okur-yazarlık oranı ülke geneline göre yüksek olarak bulunmuştur (okur-yazar olmayan kadın oranı yüzde 25.9 dur).

2. Kadınların yaşayan çocuk sayılarının ortalaması 3.1 dir.

3. Kadınların yüzde 21.6 sı en az bir düşük yapmıştır.

4. Son iki gebelik arası sürenin 24 aydan az olduğu kadın oranı bu çalışmada yüzde 47.2 dir.

5. Kadınların yüzde 71.3 ü ilk evliliklerini 19 yaş ve daha önce gerçekleştirmişlerdir.

6. Bayburt ilinde kadınların yüzde 34.7 si hiçbir aile planlaması yöntemi uygulamamaktadır. Yöntem uygulayan kadınların ise büyük bölümü etkisiz bir yöntem uygulamaktadır.

Kadınların ilk evlilik yaşının ileri yaşlara kaydırılması ve eğitim seviyelerini artırıcı önlemler alınması yönünde çalışmalar yapılmalıdır. Ebeler sorumlu oldukları bölgeye aile planlaması hizmetlerini iyi düzeyde götürmeli ve bilhassa yöntem kullanan kadınların etkili yöntem kullanmaları sağlanmalıdır.

SUMMARY

FAMILY PLANNING IN MARRIED WOMEN WITH AGE OF 15-44 YEARS IN BAYBURT

This study was performed on 513 married females between 15-44 years old by face to face in Bayburt.

According to the questionnaire's results; 38 % of the women were between 20-24 years old, 25.9 % of them were uneducated, 30 % of them had four or more babies alive . 21.6 % of them were pregnant in four more times, 71.3 % of them got married at 19 years old or before, 47.2 % of them had less than 24 months between their last two pregnancies. 34.7 % of them had applied family planning.

The relationship between the applied family planning and settlement unit, family structure, educational level was meaningful in statistically. And also the relationship between educational level and total pregnancy number was meaningful.

KAYNAKLAR

1. The More Healty Mothers and Children With the Family Planning, Populotison Reports, May 1984.
2. Akyol, M.: Ana Sağlığı ve Aile Planlaması El Kitabı SSYB, Hıfzıssıhha Okulu, Tıbbi Eğitim Teknoloji Merkezi Projesi, Seri no: 2, Ankara, 1981
3. Dirican, R.H: Toplum Hekimliği Hatipoğlu Matbaası, Ankara, 1990.
4. Özel, A., Güraksın, A., Ezmeçi, T., Hacıoğlu, N.: Bölgemizdeki Ana Sağlığı Sorunlarının Tesbiti Üzerine Bir Çalışma. I. Halk Sağlığı Günleri, Bildiri Özetleri, Sivas, 20-22 Haziran 1989.
5. Akın, A.: Kadın Sağlığı Yönünden Düşük Sorunu Doçentlik tezi, Ankara, 1976.

6. Güven ,S.,: "The Effect of Eanly Childhood Mürtalitf of Fartilite. The thesis of Master of Public Health in the Depontment of Epidemiology, Chopel Hill, 1974.
7. Kutlu, T., Tezcan, A.G., Uzel, N., Üşümezsoy, B., Neyzi, D., : istanbul Çobançeşme Bölgesinde Yaşayan Kadınların Sosyo-Ekonomik ve Sağlık Durumlarıyla İlgili Bir Çalışma, İstanbul Halk Sağlığı Bülteni, yıl2. Sayı: 1, Ocak 1988.
8. Türkiye İstatistik Cep Yıllığı, 1990, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, Ocak 1991
9. Güraksın, A., Hacılioğlu, N., Özel, A., Ezmeci , T., Öztürk, S. : Erzurum İli II. Ulusal Halk Sağ. Kongresi, Bildiri Özetleri, İstanbul. 22-25 Mayıs 1990.
10. Öztürk , Y.,: Kırsal Bölgede Aile Planlaması Hizmetlerinde Öğretmen ve İmanın Rolü. Doçentlik Tezi, Kayseri, 1982.